

ਬੰਦੀਵਾਨ

ਫ਼ਖਰ ਜ਼ਮਾਨ ਦੇ ਨਾਵਲ ਬੰਦੀਵਾਨ ਦਾ ਨਾਟਕੀ ਰੂਪਾਂਤਰਣ

ਪਾਤਰ

ਜੈਡ

ਕਥਾਕਾਰ

ਮੁਹਾਫਿਜ਼

ਮੈਲਵੀ

ਬੰਦੀਵਾਨ

ਕਥਾਕਾਰ : ਅੱਜ ਦੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਜਾ ਰਹੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਫਖਰ ਜ਼ਮਾਨ ਦੀ ਨਵੇਕਲੀ ਥਾਂ ਹੈ, ਤੇ ਉਸਦੇ ਲਿਖੇ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਉਹਦਾ ਨਾਵਲ ਬੰਦੀਵਾਨ ਇਕ ਉੱਚੀ ਥਾਂ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਾਵਲ ਇਧਰਲੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਕ ਮਹਿੰਗੀ ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਛਪਿਆ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਤਾਬਾਂ ਛਪਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਸਰਕਾਰੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ੈਲਫਾਂ ਤੱਕ ਪੁੱਜਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਇਥੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਅਵਾਮੀ ਲਿਖਤ ਕਰਾਰ ਦੇ ਕੇ ਇਹਦਾ ਪੇਪਰ ਬੈਕ ਐਂਡੀਸ਼ਨ 3000 ਦੀ ਗਿਣਤੀ 6/- ਕੀਮਤ ਲਿਖ ਕੇ ਛਾਪਿਆ ਤੇ ਆਪਣੀ ਅਵਾਮੀ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਇਸਨੂੰ 4/- ਵਿਚ ਵੇਚਿਆ, ਤਾਂ ਜੋ ਇਹਦਾ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਸੁਨਿਹਾ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚੇ। ਅੱਜ ਸਬੱਬ ਦੇ ਨਾਲ ਜਨਾਬ ਫਖਰ ਜ਼ਮਾਨ ਸਾਡੇ ਦਰਮਿਆਨ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਸ ਨਾਟਕ ਦਾ ਨਾਟਕੀ ਪਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਇਹ ਇਕ ਬੰਦੀਖਾਨੇ ਜੰਡ ਦੀ ਦਾਸਤਾਨ ਹੈ, ਜੋ ਇਥੇ ਸ਼ਾਇਰ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਸਿਆਸੀ ਸਖਸ਼ੀਅਤ ਵੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਮੁਲਕ ਦੀ ਵਾਗਡੋਰ ਵੀ ਸੰਭਾਲੀ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਇਹ ਦਾਸਤਾਨ ਉਹਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਆਖਰੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਹਨੂੰ ਸਾਜ਼ਸ਼ੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਥੇ ਕਤਲ ਦੇ ਜ਼ਰਮ ਵਿਚ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਫੇਰ ਇਕ ਫਰਜ਼ੀ ਜਿਹਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾ ਕੇ ਮੁਜ਼ਰਿਮ ਕਰਾਰ ਦੇ ਕੇ ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਤਖਤੇ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਜੈਡ : ਹਾਂ ਇਹ ਮੇਰੀ ਦਾਸਤਾਨ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਦਾਸਤਾਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਖਸ਼ ਦੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਵਰਤਾਰੇ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਤੇ ਜਿਥੇ ਇਹ ਵਰਤਾਰਾ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ (ਪੁਲਿਸਮੈਨ ਦੀ ਐਂਟਰੀ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

- ਜੈਡ : ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਹਾਫਿਜ਼ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਾਨੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜਾਨਮਾਲ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ।
- ਕਥਾਕਾਰ : ਤੇ ਇਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਹਦੇ ਤੋਂ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਵਾਕਿਫ ਹੋ ਤੇ ਮੇਰਾ ਨਾਇਕ ਜੈਡ ਵੀ।
- ਜੈਡ : ਇਹ ਖਾਕੀ ਵਰਦੀ ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਮੁਹਾਫਿਜ਼ ਤੇ ਛੋਟੇ ਮੁਹਾਫਿਜ਼ ਤੱਕ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਨੇ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਇਹ ਵੱਡੇ ਵਾਰਡਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਛੋਟੇ ਵਾਰਡਨ ਤਕਦੇ ਲੋਕ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਹਾਫਿਜ਼ਾਂ ਦੀ ਨਸਲ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਜ਼ਹਿਨੀਅਤ ਇਥੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
- ਕਥਾਕਾਰ : ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਵਿਚ ਲਾਠੀ, ਡੰਡਾ, ਬੈਂਤ, ਰਫਲ ਆਦਿਕ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁੱਛ ਦਾ ਸਟਾਇਲ ਵੀ ਆਪਣਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਹੋਰ ਹਥਿਆਰ ਕੰਮ ਨਾ ਵੀ ਕਰਨ ਤਾਂ ਮੁੱਛ ਨਾਲ ਹੀ ਕੰਮ ਚਲਾ ਲਿਆ ਜਾਏ।
- ਜੈਡ : ਮੇਰੀ ਦਾਸਤਾਨ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤੇ ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਡੋਰ ਖਿਚਣ ਨਾਲ ਇਕ ਹੋਰ ਵੀ ਕਿਰਦਾਰ ਹੈ (ਮੌਲਾਨਾ ਦੀ ਐਂਟਰੀ) ਇਹ ਹਰ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਨੁਕਾਤੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਪਕੜ ਕੇ ਰੱਖੋ, ਉਹਦੇ ਕਦਮ ਅੱਗੇ ਨਾ ਵੱਧਣ ਦਿਓ। ਆਪਣੀ ਤਸਬੀ ਦੇ ਸੰਗਲ ਨਾਲ ਉਹ ਉਹਨੂੰ ਜਕੜਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਨੇ।
- ਕਥਾਕਾਰ : ਅਗਰ ਮੁਹਾਫਿਜ਼ ਆਪਣੀ ਮੁੱਛ ਨਾਲ ਕਿਲ੍ਹਾਂ ਫਤਿਹ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਆਪਣੀ ਦਾੜੀ ਨਾਲ। ਇਹ ਭਟਕੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲ੍ਹਾ ਪਾਕ ਦਾ ਰਾਹ ਦੱਸਦੇ ਨੇ।
- ਜੈਡ : ਪਰ ਉਹਦੀ ਕਾਇਨਾਤ ਦੇ ਉਲਟ ਹੁੱਜਰੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਸਵਾਲ ਨਾਲ ਬਦਫੈਲੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਆਪ ਭਟਕ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਹਕੂਮਤੀ ਵਰਤਾਰੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੁੰਜੀਵਤ ਭੂਮਿਕਾ ਹੈ।
- ਕਥਾਕਾਰ : ਤੇ ਇਹ ਜਮ੍ਹੂਦ ਵਿਚ ਖਲੋਤੇ ਪਾਤਰ ਇਕ ਦਿਨ ਹਰਕਤ ਵਿਚ ਆ ਗਏ।
- ਮੁਹਾਫਿਜ਼ : (ਟੈਲੀਫੋਨ ਸੁਨਣ ਦੀ ਮੁਦਰਾ ਵਿਚ) ਹਾਂ ਜਨਾਬ ਕੀ ਹਿਦੈਤ ਏ ?
- ਮੌਲਵੀ : ਮੈਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹਾਂ...ਜੈਡ ਨੂੰ ਐਫ. ਆਈ. ਆਰ. ਵਿਚ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਵੱਡਾ ਮੁਲਜ਼ਿਮ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਇਹਦੇ ਲਈ ਰੋਜ਼ਨਾਮਚੇ ਵਿਚ ਬੇਸ਼ਕ ਤਬਦੀਲੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ ਤੇ ਨਵੀਂ ਐਫ. ਆਰ. ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਜਾਏ। ਜੈਡ ਮੁਖਾਲਫ ਧਿਰ

ਦਾ ਇਕ ਅਹਿਮ ਆਦਮੀ ਏ ਤੇ ਉਹਨੂੰ ਏਸ ਕੜਿੱਕੀ ਵਿਚ ਫਾਹੁਣਾ ਸਾਡੀ ਹਕੂਮਤ ਲਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਏ। ਹਾਂ ਨਾਲ ਹਮ-ਖਿਆਲ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੇ ਕਰਾਈਮਜ਼ ਰੀਪੋਰਟਰਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਜਾਏ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਸਫੇ 'ਤੇ ਪਬਲਿਸੀਟੀ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ਤੇ ਸਾਰਾ ਇਲਜ਼ਾਮ ਜ਼ੈਡ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ।

ਮੁਹਾਫਿਜ਼ : ਜਨਾਬ ਰੀਪੋਰਟਰ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਕੀਮਤ ਮੰਗਣਗੇ।

ਮੌਲਵੀ : ਤਾਂ ਕੀਮਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ। ਕੁੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਹੱਡੀ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਲਵਾ ਗੋਸ਼ਤ ਪਾਓ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਐਨਾ ਭੌਂਕਣ ਲਈ ਕਵੋ ਕਿ ਕੰਨ ਪਈ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਾਈ ਨਾ ਦੇਵੇ। ਕੇਸ ਇੰਜ ਬਣਾਓ ਕਿ ਜ਼ੈਡ ਨੂੰ ਸਿੱਧੀ ਸਾਂਵੀ ਫਾਂਸੀ ਹੋਵੇ। ਆਪਣੇ ਇਤਮਾਦ ਦੀਆਂ ਸ਼ਹਾਦਤਾਂ ਰੱਖੋ। ਵਾਅਦਾ ਮੁਆਫ ਬਣਾਓ ਯਾ ਕੁਝ ਕਰੋ। ਜ਼ੈਡ ਬਚ ਕੇ ਨਾ ਜਾਏ। ਤੇਰੀ ਤੇ ਤਫਤੀਸੀ ਮਾਤਹਿਤਾਂ ਦੀ ਤੈਰਾਕੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਜ਼ੈਡ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏਗੀ। ਇਹਦਾ ਸਾਰਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਏ।

ਜ਼ੈਡ : ਹਾਂ ਸਾਰਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਹੱਥਕੜੀ ਲਗਾ ਕੇ ਰਿਮਾਂਡ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਹਾਤੇ ਵਿਚ ਚਾਰ ਘੰਟੇ ਖਿਲਾਰਿਆ ਗਿਆ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਲੋਕੀ ਲੰਘਦੇ ਜ਼ੈਡ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ, ਸਿਆਣਦੇ, ਅੱਖਾਂ-ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਪਰ ਡਰ ਮਾਰੇ ਨੇੜੇ ਕੋਈ ਨਾ ਢੁੱਕਦਾ।

ਜ਼ੈਡ : ਜਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰੱਜ ਕੇ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਕਰ ਲਈ ਤੇ ਫੇਰ ਮੈਨੂੰ ਥਾਣੇ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਜਰਨਲਿਸਟਾਂ ਦੇ ਹਕਿ ਨਮਕ ਅਦਾ ਕੀਤਾ।

ਜ਼ੈਡ : ਸਫਿਆਂ ਦੇ ਸਫੇ ਕਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ, ਮੈਨੂੰ ਮੁਲਜ਼ਿਮ ਬਣਾਉਣ ਲਈ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਮੁਹਾਫਿਜ਼ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਦੂਹਰਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਧਮਾਲ ਪਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਸਾਰੇ ਅਮਲੇ ਦੇ ਹਾਸੇ ਛੁੱਟ ਰਹੇ ਸਨ।

ਜ਼ੈਡ : ਹਵਾਲਾਤ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਨਾਲ 18 ਹੋਰ ਹਵਾਲਾਤੀ ਸਨ। ਰਾਤ ਹੋਈ ਤਾਂ ਇਕ ਮਹਿਫਲ ਲੱਗੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਮੱਝਾਂ ਖੋਲਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਹੀਰ ਦੇ ਬੋਲ ਛੋਹ ਦਿੱਤੇ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਜਾਹਿਲ ਫਾਸਿਕ ਹੁਣ ਜੱਗ ਨੂੰ ਮੱਤ ਦੇਂਦੇ
ਦਾਨਿਸ਼ਮੰਦੀ ਦੀ ਮੱਤ ਖੁਆ ਹੋਈ
ਹੱਕ ਸੱਚ ਦੀ ਗੱਲ ਨਾ ਕਰੇ ਕੋਈ

ਝੂਠ ਬੋਲਣਾ ਰਸਮ ਸੰਗਾਰ ਹੋਈ
 ਮਜਲਿਸ ਲਾਇਕੇ ਕਰਨ ਹਰਾਮ ਏਕਾ
 ਹੱਕ ਜ਼ਾਲਿਮਾਂ ਤੇਜ਼ ਕਟਾਰ ਹੋਈ
 ਪਿਆਰ ਮੁਲਕ ਦੇ ਵਿਚ ਹੈ ਬੜਾ ਰੌਲਾ
 ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਹੱਕ ਤਲਵਾਰ ਹੋਈ।

ਜੈਡ : ਹਵਾਲਾਤ ਦੇ ਬਾਹਰ ਮੁਹਾਫਿਜ਼ ਪਹਿਲੇ ਤਾਂ ਹੀਰ ਸੁਣਦਾ ਰਿਹਾ।
 ਉਹਦੇ ਖਾਨੇ ਗੱਲ ਬੜੀ ਦੇਰ ਨਾਲ ਪਈ ਕਿ ਮੱਝਾਂ ਦਾ ਚੋਰ ਤਾਂ
 ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਹੀ ਚੋਟ ਲਾ ਰਿਹਾ ਏ। ਥੋੜਾ ਝਿਜਕੇ ਪਿਆ ਤੇ ਜਦੋਂ
 ਉਹ ਨਸਵਾਰ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਰਾ ਪਰ੍ਹਾਂ ਹੋਇਆ, ਮੱਝਾਂ ਦੇ ਚੋਰ
 ਨੇ ਫੇਰ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਗਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਸ਼ਕਲ ਮੋਮਿਨਾਂ ਦੀ ਕੰਮ ਮੁਜ਼ੀਆ ਦਾ
 ਇਹ ਤਾਂ ਅਸਲ ਸ਼ੈਤਾਨ ਦੀਆਂ ਵਾਦੀਆਂ ਨੇ
 ਉਹ ਮਹਿਰੂਮ ਹੋਏ ਰਹਿਮਤ ਰੱਬ ਦੀ ਤੋਂ
 ਜਿੰਨਾਂ ਵੱਡੀਆਂ ਚੂਰੀਆਂ ਖਾਧੀਆਂ ਨੇ।

ਜੈਡ : ਉਹਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਬੜਾ ਰਸ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਹਨੂੰ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ।
 ਰਾਤੀਂ ਪੈਂਡਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆ, ਤੂੰ ਤੇ ਮੱਝਾਂ ਖੋਲਣ ਵਾਲਾ ਏ ਤੂੰ
 ਰਾਂਝੇ ਚਰਵਾਨ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਿਵੇਂ ਕਰਨਾ ਏ ?

ਕਥਾਕਾਰ : ਫੇਰ ਉਹਨੇ ਕੀ ਕਿਹਾ।

ਜੈਡ : ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ ਰਾਂਝਣ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਏ। ਜੇ ਮੱਝਾਂ ਚਰਵਾਨ
 ਦਾ ਇਹ ਹਸਰ ਹੋਵੇ ਪਈ ਹੀਰ ਖੇੜੇ ਲੈ ਜਾਵਣ ਤੇ ਫੇਰ ਮੱਝਾਂ ਖੋਲਣ
 ਵਾਲਾ ਪੇਸ਼ਾਂ ਕਿਉਂ ਨਾ ਅਪਣਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਬੜੀ ਹੱਕੀ ਗੱਲ ਕਹੀ ਉਹਨੇ।

ਜੈਡ : ਫੇਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਰਾਂਝਾ ਜ਼ਰਾ ਨਾ ਦਿਲਾਸਾ। ਹੀਰ ਉਹਦੇ ਸਾਹਮਣੇ
 ਵਿਆਹੀ ਗਈ, ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਘੁੰਗਣੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ਖਲੋਤਾ ਰਿਹਾ। ਫੇਰ
 ਆ ਜਾ ਕੇ ਕੀ ਕੀਤੈ ਸੂ, ਪਈ ਵਿਲੇ ਜਾ ਕੇ ਕੰਨ ਪੜਵਾ ਦਿਓ
 ਸੂ। ਹੱਥ ਵਿਚ ਠੂਠਾ ਫੜ ਕੇ ਆ ਗਿਆ, ਮਾਂਗਤ ਬਣਕੇ। ਅਸਾਲੀ
 ਨੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਖਰੀਆਂ ਖਰੀਆਂ ਸੁਣਾਈਆਂ ਤੇ ਮੂੜ ਕੁਝ ਮੱਤ ਆਈ
 ਸੂ। ਅਖੀਰ ਤੇ ਜੰਜ ਬਨਾਣ ਲਈ ਤਖਤ ਹਜ਼ਾਰੇ ਟੁਰ ਗਿਆ। ਭਲਾ
 ਤੂੰ ਕਮਲਿਆਂ ਕੈਦੋਂ ਦੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਤੇ ਸਮਝ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਉਸ ਮੱਝਾਂ ਖੋਲ੍ਹਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਬੜੀ ਰਮਝ ਦੀ ਗੱਲ ਆਖੀ।

ਜੈਡ : ਹਾਂ ਉਹਨੇ ਰਮਜ਼ ਦੀ ਗੱਲ ਆਖੀ, ਮੈਨੂੰ ਇਕਦਮ ਖਿਆਲ ਆਇਆ
 ਇਹ ਕੈਦੋਂ ਬੜੇ ਖਤਰਨਾਕ ਨੇ, ਅੱਜ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਂਝੇ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰ

ਪਿਆ ਦੇਣਾ ਵੇ ਤੇ ਹੀਰ ਕਮਲੀ ਵਾਲ ਖਿਲਾਰ ਕੇ ਵੈਣ ਪਾਉਂਦੀ
ਰਹੇਗੀ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਤੇ ਫੇਰ ਜੈਡ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਜਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਮਿਰਜ਼ਾ ਬਣ ਕੇ ਟੱਕਰਿਆ
ਜਾਏ ਭਾਵੇਂ ਮੌਤ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਦਿਸਦੀ ਹੋਵੇ।

ਉੱਠੀ ਮਿਰਜ਼ਿਆ ਸੁੱਤਿਆਂ, ਖੱਬੇ ਆਏ ਅਸਵਾਰ

ਹੱਥੀਂ ਤੇਗਾਂ ਰੰਗਲੀਆਂ, ਕਰਦੇ ਮਾਰੋ-ਮਾਰ

ਮੁਹਾਫਿਜ਼ਾਂ ਦੇ ਡਰਾਵੇ, ਧਮਕੀਆਂ ਦੇਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਹਨੇ
ਬਿਆਨ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੁਹਾਫਿਜ਼ ਰੀਪੋਰਟ
ਕਰਦਾ ਹੈ ਉੱਤੇ।

ਮੁਹਾਫਿਜ਼ : ਜਨਾਬ ਉਹ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਬਿਆਨ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਏ।

ਮੌਲਵੀ : ਕੀ ਕਹਿੰਦਾ ਏ ?

ਮੁਹਾਫਿਜ਼ : ਕਹਿੰਦਾ ਏ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ।

ਮੌਲਵੀ : ਹੋਰ ਕੀ ਕਹਿੰਦਾ ਏ ?

ਮੁਹਾਫਿਜ਼ : ਕਹਿੰਦਾ ਏ, ਅਸੀਂ ਝੂਠੇ ਹਾਂ, ਵਢੀਖੋਰ ਹਾਂ, ਸਾਡੀਆਂ ਬਸ ਮੁੱਛਾਂ
ਨਹੀਂ ਹਨ। ਗਰੀਬਾਂ 'ਤੇ ਰੁਅਬ ਪਾਉਣ ਲਈ ਨੱਕ ਸਾਡਾ ਮੋਮ ਦਾ
ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਪੈਸੇ ਦੀ ਗਰਮੀ ਨਾਲ ਜਿਧਰ ਮਰਜ਼ੀ ਮੋੜਿਆ ਜਾ
ਸਕਦਾ ਏ।

ਮੌਲਵੀ : ਠੀਕ ਕਹਿੰਦਾ ਏ।

(ਮੁਹਾਫਿਜ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ)

ਮੁਹਾਫਿਜ਼ : ਕੀ ਕਿਹਾ ਜਨਾਬ ?

ਮੌਲਵੀ : ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਲਿਖ ਦੇਵੇ ਕਿ ਮੁਲਜ਼ਿਮ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ
ਏ। ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਏ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦਾ ਇਕਬਾਲ
ਕਰਦਾ ਏ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਜੈਡ ਨੂੰ ਬੰਦੀ ਖਾਨੇ ਵਿਚ ਬੰਦੀਬਾਨ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਕਿਸੇ
ਸਿਆਸੀ ਜ਼ੁਰਮ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇਕ ਕਤਲ ਦਾ ਮੁਲਜ਼ਿਮ ਬਣਾ
ਕੇ। ਹਾਕਮਾਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਲੀਲ ਕੀਤਾ
ਜਾਏ। ਜਿਸ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਉਸਨੂੰ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ, ਉਥੇ
ਆਪਣੇ ਹੀ ਅਸੂਲ ਸਨ। ਉਥੇ ਉਹ ਵੀ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਜ਼ੁਰਮ
ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ। ਮੁਹਾਫਿਜ਼ ਦੀ ਥਾਂ ਹੁਣ ਜੇਲ੍ਹ ਵਾਰਡਰਾਂ
ਨੇ ਲੈ ਲਈ ਸੀ। ਉਹ ਕੈਦੀਆਂ ਉੱਤੇ ਪੂਰਾ ਰੋਅਬ ਪਾਉਂਦੇ ਸਨ।
ਕੈਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਿੱਠ 'ਤੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਦਿੰਦੇ ਸਨ।
ਕੁੱਤੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ, ਹਰਾਮਦਾ, ਓਏ ਐਨਕੂ ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਨੂੰ, ਓਏ

ਦਲਿਆ ਤੇਰੀ ਭੈਣ ਨੂੰ, ਓਏ ਆਇਤਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲਿਆ ਸ਼ਰਾਬੀਆ,
 ਓਏ ਵੱਢੀ ਖਾਣ ਵਾਲਿਆ ਜਲੀਲਾਂ, ਕੰਜਰ ਦੀ ਔਲਾਦ, ਤੇਰੇ
 ਮਾਂ ਦੀ..., ਤੇਰੀ ਭੈਣ ਦੀ... ਤੇਰੀ ਜਾਨੀ ਨੂੰ, ਤੇਰੀ ਧੀ ਨੂੰ, ਤੇਰੀ ਕੁੜੀ
 ਨੂੰ, ਤੇਰੀ ਰੰਨ ਨੂੰ... ਬੇਬੇ ਦਾ ਬਾਂਦਰ, ਤਿਲੰਗਾ ਭੈਣ ਚੋ, ਕੰਜਰ ਦਾ
 ਨੁਤਫਾ... ਤੇ ਉਹ ਫੇਰ ਜੈਡ ਵੱਲ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਕਿ ਜੈਡ ਕਿਹੜੀ ਗਾਲ੍ਹ
 ਕੱਢਦਾ ਏ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਵੱਡਾ ਬੰਦਾ ਏ। ਉਹਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਵੀ
 ਵੱਡੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹੋਣੀਆਂ ਨੇ ਤੇ ਜੈਡ ਆਖਦੀ।

ਜੈਡ : ਦੋਰਾਹੇ ਇਹ ਨੀਚ ਇਨਸਾਨ ਇਕ ਵੱਡੇ ਸਿਸਟਮ ਦਾ ਪੁਰਜ਼ਾ ਨੇ
 ਜਦ ਤੀਕਰ ਇਹ ਸਿਸਟਮ ਨਹੀਂ ਬਦਲਦਾ ਸਾਰੀਆਂ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ
 ਦਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਵਿਗਾੜਣਗੀਆਂ। ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਸਾੜ ਆਪਣੀ
 ਜ਼ਬਾਨ ਨੂੰ ਗੰਦਿਆਂ ਕਰਕੇ ਕੱਢ ਲਵਾਂਗੇ ਪਰ ਇਹ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ
 ਸੰਗੀ ਸਾਥੀ ਧਰੋਹ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਆਉਣਗੇ ਤੇ ਕਿਉਂ ਨਾ
 ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਪੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਬੁਰਾ ਕਹਿਣ ਦੀ ਥਾਂ ਕੁੱਤਿਆਂ ਦੇ ਉਸ
 ਇਜੜ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰੀਏ ਜਿਹੜੇ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸੂਬੇ ਉੱਪਰ ਹੁਕਮਰਾਨੀ
 ਕਰ ਰਿਹਾ ਏ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਨਾਲ ਦੇ ਕੈਦੀ ਜੈਡ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਦੇ। ਕੁਝ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੱਲੇ ਪੈਂਦੀ
 ਪਰ ਉਹ ਡੂੰਘੀ ਸੋਚ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਖੁਭ ਜਾਂਦੇ। ਇਹ ਇਕ ਕਲਮਕਾਰ
 ਹੈ। ਇਕ ਝੂਠੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿਚ ਫਾਹਿਆ ਗਿਆ ਏ ਕੀ ਸਾਥੀ
 ਕਲਮਕਾਰ ਉਸਦੀ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ ? ਉਹ ਜੈਡ ਉੱਤੇ
 ਸਵਾਲ ਕਰਦੇ। ਉਹ ਜਵਾਬ ਦੇਂਦਾ।

ਜੈਡ : ਸਾਥੀ ਕਲਮਕਾਰ ਵੀ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ
 ਅਕਸਰ ਦੀ ਗੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਖਾਸ ਕਰ ਬਜ਼ੁਰਗ ਲਿਖਾਰੀ
 ਸਿਰਿਓ ਮੁਨਾਫਿਕ, ਘਟੀਆ ਤੇ ਨਾਮਰਦ ਨੇ। ਉਹ ਨਜ਼ਮ ਲਿਖ
 ਸਕਦੇ ਨੇ, ਅਫਸਾਨਾ ਲਿਖ ਸਕਦੇ ਨੇ ਪਰ ਪੋਸ਼ੇਸ ਦਾ ਸਿਪਾਹੀ
 ਨਜ਼ਰ ਆਵੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਤਲੂਨ ਗਿਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਉਹ
 ਆਪਣੀ ਨੌਕਰੀ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਹਰ ਹਕੂਮਤ ਦੀਆਂ ਜੁੱਤੀਆਂ
 ਚੱਟਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ। ਅਗਰ ਹਿੰਮਤ, ਗ਼ੈਰਤ ਤੇ
 ਬਹਾਦਰੀ ਏ ਤਾਂ ਨਵੇਂ ਲਿਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਏ ਤੇ ਉਹ ਜੋ ਕੁਝ
 ਕਰ ਸਕਦੇ ਨੇ ਕਰ ਰਹੇ ਨੇ। ਮਸ਼ੀਨ ਗੰਨ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਬਾਲ ਪੈਂਨ
 ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਅੱਜ ਸਾਡੇ ਸ਼ਾਇਰ ਏ ਅਜੀਬ ਮਸ਼ੀਨ ਗਨ
 ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਵੇਲਾ ਆ ਰਿਹਾ ਏ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਹਫ਼ਤੇ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦਾ ਦਿਨ ਹੁੰਦਾ। ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ

ਮਿਲਣ ਆਉਂਦੇ, ਇਕ ਜੰਗਲਾ ਇਕ ਪਾਸੇ, ਦੂਜਾ ਜੰਗਲਾ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਵਿਚਕਾਰ ਜ਼ਾਲਮ ਫਾਸਲਾ-ਬਾਪ ਕਿਸੇ ਧੀ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ ਕੋਈ ਅਸੀਸ ਨਾ ਦੇ ਸਕਦਾ, ਬੱਚਾ ਬਾਪ ਦੀ ਗਲ 'ਤੇ ਮਿੱਠੀ ਨਾ ਦੇ ਸਕਦਾ...ਤੇ ਦੂਰੋਂ ਗੱਲ ਉੱਚੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਨਿਜਾਮ ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਾਰੇ ਇਕ ਤਬਸਰੇ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਇਖਤਿਆਰ ਕਰ ਲੈਂਦਾ।

ਜੈਡ : ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਬਾਕੀ ਪੈਸੇ ਦੇ ਦੇਵੋ, ਕੇਸ ਲੱਗਣ ਵਾਲਾ ਏ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਜਿਹੜੇ ਦੋ ਕਿੱਲੇ ਰਹਿ ਗਏ ਨੇ ਵੇਚ ਸੁੱਟੋ।

ਜੈਡ : ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾਲੋਂ ਕਿਹੜੀ ਵੱਧ ਸ਼ੈਅ ਅਜ਼ੀਜ਼ ਏ ?

ਕਥਾਕਾਰ : ਰਿਸ਼ਤਾ ਚੰਗਾ ਏ ਤੇ ਵਿਆਹ ਕਰ ਦੇਵੋ।

ਜੈਡ : ਮੇਰਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਨਾ ਕਰੋ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਜਵਾਨ ਭੈਣ ਘਰ ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਰਹੇ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਮੁਨਸਿਫ ਦੇ ਗੀਡਰ ਨੂੰ ਕੁਝ ਦੇ ਦਵਾ ਕੇ ਤਾਰੀਖ ਅੱਗੇ ਕਰਵਾ ਲਓ।

ਜੈਡ : ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਕੇਸ ਨਾ ਲੱਗਣ ਦਿਓ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਫਾਇਲ ਅੱਗੇ ਪਿਛੇ ਕਰਵਾ ਦਿਓ।

ਜੈਡ : ਪੈਸੇ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰੋ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਆਪਣੀ ਬੇਗਮ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਮਾਲ ਖਾਂਦਾ ਏ।

ਜੈਡ : ਤਾਂ ਬੇਗਮ ਨੂੰ ਪੁਚਾ ਦੇਵੋ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਹਾਂ ਬੇਗਮ ਦੀ ਨੱਥ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਹੀਰਾ ਲੱਗ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਭਾਵੇਂ ਦੋ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਜਾਏ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਤੇ ਅਦਾਲਤ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਗੱਲਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ।

ਜੈਡ : ਤੈਨੂੰ ਨਿੱਕੀ ਬੜਾ ਯਾਦ ਕਰਦੀ ਏ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਤੈਨੂੰ ਛੋਟਾ ਬੜਾ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਏ।

ਜੈਡ : ਮਾਂ ਜੀ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਏ ?

ਕਥਾਕਾਰ : ਉਹ ਮਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਤੇਰੇ ਦੀਦਾਰ ਲਈ ਸਿਸਕ ਰਹੀ ਏ।

ਜੈਡ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ, ਮੈਂ ਜਲਦੀ ਆਵਾਂਗਾ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਤੇ ਮੁਲਾਕਾਤ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਜੈਡ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਲਫਜ਼ਾਂ ਦੇ ਟੀਨ ਖੜਕਦੇ : ਜ਼ਮਾਨਤ ਹੋ ਜਾਏਗੀ, ਜ਼ਮਾਨਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਕੇਸ ਬਰੀ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਸਾਰੇ ਬੱਝ ਜਾਣਗੇ, ਕਤਲ, ਚੋਰੀ ਜਨਾ, ਸ਼ਰਾਬ, ਅਗਵਾ, ਜ਼ਮਾਨਤ, ਕੈਦ ਮੁਲਜ਼ਿਮ, ਵਕੀਲ, ਮੁਨਸਿਫ, ਅਦਾਲਤ, ਪੈਸਾ, ਰਿਸ਼ਵਤ, ਪੁਲਿਸ...ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਸ਼ਾਇਰ ਦੀ ਸ਼ਾਇਰੀ, ਕਿਸੇ ਮੁੱਸਵਰ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਜੋ

ਕੁਝ ਵੀ ਖੂਬਸੂਰਤ ਹੈ, ਉਹਦੀ ਕੀਮਤ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਮੁੱਸਵਰ ਆਇਆ।

ਜੈਡ : ਉਹਦਾ ਕਸੂਰ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨੇ ਇਕ ਤਸਵੀਰ ਬਣਾਈ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਉਪਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਾ ਆਈ। ਤਸਵੀਰ ਜ਼ਬਤ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਮੁੱਸਵਰ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਉਹਦੀ ਤਸਵੀਰ ਸੀ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਬਤ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਹਦੇ ਪਾਰੋਂ ਤੈਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਏ ? ਮੈਂ ਮੁੱਸਵਰ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, “ਉਹ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਬੇਹੱਦ ਖੂਬਸੂਰਤ ਤਸਵੀਰ ਸੀ, ਉਹ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜਲਾਈ ਗਈ, ਪਰ ਮੈਂ ਉਹ ਤਸਵੀਰ ਜ਼ਰੂਰ ਬਣਾਵਾਂਗਾ ਤੇ ਐਤਕੀ ਉਹਦਾ ਰੰਗ ਸਾਡੇ ਖੂਨਾਂ ਦਾ ਰੰਗ ਹੋਵੇਗਾ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਮੁੱਸਵਰ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਜੈਡ ਨੂੰ ਆਖੀ, ਇਕ ਹੋਰ ਨੌਜਵਾਨ ਸਿਆਸੀ ਕੈਦੀ ਵੀ ਕੋਲ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਇਕ ਸਲਾਹ ਬਣਾਈ। ਸਿਆਸੀ ਕੈਦੀ ਨੇ ਹਰ ਬੈਰਕ ਤੋਂ ਇਕ ਬੰਦਾ ਯਾਨੀ 10 ਬੈਰਕਾਂ ਤੋਂ 10 ਬੰਦੇ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ। ਤਿੰਨ ਉਹ ਆਪ ਸਨ... ਕੁੱਲ 13 ਬੰਦੇ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਸਾਂਝੇ ਜਦ ਬੈਰਕ ਦੇ ਸਲਾਖਾਂ ਵਾਲਾ ਫੱਟ ਦਾ ਜੰਦਰਾ ਖੁੱਲ੍ਹਦਾ ਤਾਂ ਹਵਾਲਾਤੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਇਕ-ਇਕ ਦਾ ਨਾਂ ਬੋਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਪੱਕੀ ਪੱਛਾਣ ਕਰਨ ਲਈ ਹਵਾਲਾਤੀ ਆਪਣੇ ਪਿਓ ਦਾ ਨਾਂ ਬੋਲਦਾ। ਰਹਿਮਾ ਲਾਲ ਦਾ - ਸ਼ੀਦਾ, ਸਰਦਾਰ ਦਾ ਜੀਰ, ਮੁਹੰਮਦ ਦਾ - ਅਹਿਮੂ, ਹੁਸੈਨ ਦਾ - ਸ਼ਰੀਫਾ... ਤੇ ਸ਼ਰੀਫਾ ਜਿਹੜਾ ਬੁਲਾਉਂਦਾ ਸੀ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਪਿਓ ਦਾ ਨਾਂ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਏ ਬਦਮਾਸ਼ ਦੀਏ ਸ਼ਰੀਫ ਔਲਾਦੇ—ਜੈਡ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆਈ ਉਹ ਬੋਲਿਆ—ਜੈਡ

ਮੁਹਾਫਿਜ਼ : ਜੈਡ ? ਅਗੋਂ ਬੱਕ... ਓਏ ਤੂੰ ਹਰਾਮਦਾ ਏ, ਤੇਰੇ ਪਿਓ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾਂ ਨਹੀਂ?

ਕਥਾਕਾਰ : ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੈਡ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਦੇਂਦਾ, ਇਕ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ ਜਨਾਬ ਜਿਹੜੇ ਹਰਾਮਦੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਰਦੀ ਪਾ ਲਈ ਏ - ਵਾਰਡਰ ਨੇ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਸੁਣਿਆ ਪਰ ਢੀਠਾਂ ਵਾਕੁਣ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹਨੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ, ਉਹ ਫੇਰ ਜੈਡ ਨੂੰ...

ਮੁਹਾਫਿਜ਼ : ਓਏ ਤੂੰ ਬੱਕਦਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ?

ਜੈਡ : ਵਾਰਡਰ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਂ ਪਾਰੋਂ ਪਛਾਣੋ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਮੈਂ ਆਪ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਹਾਂ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਇਹ ਦੁੱਲ੍ਹੇ ਸੂਰਮੇ ਦੀ ਰਵਾਇਤ ਵਿਚ ਸੀ ਜਦੋਂ ਸਕੂਲ ਪੜ੍ਹਦੇ ਦੁੱਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਉਸਤਾਦ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਉਹ ਪੁੱਤਰ ਫਰੀਦ ਦਿਆ, ਸਬਕ ਸੁਣਾ - ਮੀਆਂ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਬੁਲਾ” - ਪਰ ਵਾਰਡਰ ਦੇ ਪੱਲੇ ਕੁਝ ਨਾ ਪਿਆ, ਉਹ ਫਿਰ ਗੱਜਿਆ।

ਮੁਹਾਫਿਜ਼ : ਕੀ ਹਰਾਮਦਿਆਂ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਏਂ, ਸਿੱਧੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੱਕ।

ਜੈਡ : ਵਾਰਡਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਭਰਾ ਵਾਂ। ਸਾਡੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਵਡੇਰਿਆਂ ਨੇ ਐਨਾ ਖਦੇੜਿਆ ਏ ਕਿ ਪਿਓ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਰਹੀ - ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਯਕੀਨ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਓਥੇ ਬੰਦੇ ਦੇ ਨੁਤਫੇ ਦੀ ਔਲਾਦ ਓ, ਜਿਹੜਾ ਤੁਹਾਡੀ ਮਾਂ ਦਾ ਖੌਂਦ ਸੀ।

(ਮੁਹਾਫਿਜ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਤੇ ਫੇਰ ਫਰੀਜ਼)

ਕਥਾਕਾਰ : ਲੇਟਣ ਬਾਅਦ ਜੈਡ ਨੂੰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਨਜ਼ਮ ਬੜੀ ਯਾਦ ਆਈ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਿਰਨਾਵਾ ਹਰਾਮ ਦੇ ਸੀ ਤੋਂ ਜਿਹੜੀ ਹਲਾਲ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਫੁਰਸ਼ਕਮਰ ਦੇ ਕੇ ਜ਼ਬਤ ਕਰ ਲਈ ਸੀ।

ਜੈਡ : ਅਸੀਂ ਉਧਾਲੀ ਹੋਈ ਮਾਂ ਦੀ

ਕੁੱਖ ਤੋਂ ਜੰਮਣ ਵਾਲੇ

ਹਰਾਮ ਦੇ ਧੀਆਂ ਪੁੱਤਰ ਉਸ ਮਾਂ ਦੇ

ਜਿਹਨੂੰ

ਇਕ ਵੱਡਾ ਵਡੇਰਾ ਆਪਣੀ ਟੋਹਰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ

ਤੇ ਆਪਣੀ ਆਨ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਦੇਣ ਲਈ

ਉਧਾਲ ਲਿਆਇਆ

ਮੁੜ ਇਕ ਚੁੱਪ ਚੁਪੀਤੇ

ਕੰਨੀ ਖਿਸਕਾ ਦੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਗਾਇਬ ਹੋ ਗਿਆ

ਤੇ ਸਾਡੀ ਮਾਂ ਅਜੇ ਤੀਕ

ਉਹਦੇ ਸੰਗੀਆਂ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਹਵਾਸ ਦਾ

ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣ ਰਹੀ ਏ

ਤੇ ਹਰਾਮ ਦੇ ਧੀਆਂ ਪੁੱਤਰ ਜੰਮ ਰਹੀ ਏ

ਪਰ ਸਾਡੀ ਮਾਂ ਦਾ ਅਸਲੀ ਖੌਂਦ

ਸਾਡਾ ਪਿਓ (?)

ਕਦ ਕੂਕ ਰਵਾਲ ਸੁਣੇਗਾ

ਕਦ ਬਹੁੜੇਗਾ

ਕਦ ਬਹੁੜੇਗਾ ?

ਜੈਡ : ਮੁੱਸਵਰ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕਤਾਰ ਵਿਚ ਬਿਠਾ ਲਿਆ। ਫਿਰ

ਆਪ ਇਕ ਖੁਦ ਸਾਖਤਾ ਬੁਰਸ਼ ਫੜਿਆ ਤੇ ਸਫੈਦ ਮੋਟਾ ਕਾਗਜ਼ ਕੰਧ 'ਤੇ ਟੰਗਿਆ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਫੇਰ ਉਹਨੇ ਬਲੇਡ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਜ਼ੈਡ ਦੀ ਵੀਣੀ ਤੋਂ ਇਕ ਨਾੜੂ ਨੂੰ ਚੀਰ ਦਿੱਤਾ। ਖੂਨ ਵਗਿਆ, ਉਹਨੇ ਬੁਰਸ਼ ਡੋਬਿਆ ਤਾਂ ਕਾਗਜ਼ ਉੱਪਰ ਲੀਕ ਵਾਹ ਦਿੱਤੀ।

ਜ਼ੈਡ : ਬਾਕੀ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵੀਣੀਆਂ ਨੂੰ ਚੀਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਖੂਨ ਦੀਆਂ ਲਕੀਰਾਂ ਕਾਗਜ਼ ਉੱਪਰ ਵਾਹੀਆਂ ਗਈਆਂ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਇਕ ਤਸਵੀਰ ਉੱਤਰ ਆਈ, ਹਰ ਇਕ ਦੀ ਜਾਣੀ ਪਛਾਣੀ ਤਸਵੀਰ ਸੀ। ਸਭ ਨੇ ਕਿਹਾ ਇਹ ਤੇ ਉਹਦੀ ਤਸਵੀਰ ਏ...

ਕਥਾਕਾਰ : ਤਸਵੀਰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬ ਤੱਕ ਪੁੱਜੀ। ਉਹਨੇ ਉਪਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਤਲਾਹ ਦਿੱਤੀ।

ਮੁਹਾਫਿਜ਼ : ਜਨਾਬ ਉਹ ਤਸਵੀਰ ਬੜੀ ਖਤਰਨਾਕ ਤਸਵੀਰ ਏ।

ਮੌਲਵੀ : ਤਸਵੀਰ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਭਿਜਵਾਓ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇਰਾਂ ਦੇ ਤੇਰਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਸਜ਼ਾ ਦੇਵੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੀੜੀਆਂ ਕੋਈ ਤਸਵੀਰ ਵੇਖਣ ਤਾਂ ਤਰਿਹ ਜਾਣ।

ਮੁਹਾਫਿਜ਼ : ਇੰਝ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜਨਾਬ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਮੁੱਸਵਰ ਨੂੰ ਪੰਦਰਾਂ ਕੋੜਿਆਂ ਦੀ ਸਿਆਸੀ ਕਾਰਕੁਨ ਨੂੰ ਦਸ ਕੋੜਿਆਂ ਦੀ, ਜ਼ੈਡ ਨੂੰ ਕਸੂਰੀ ਕੋਠੀ ਦੇ ਬਾਕੀ ਦਸਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਆਮ ਛਿੱਤਰ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ, ਭਰਵੱਟੇ ਤੇ ਮੁੱਛਾਂ ਮੁੰਨ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ।

ਜ਼ੈਡ : ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਰੌਲਾ ਪੈ ਗਿਆ, ਮੁੱਸਵਰ ਤੋਂ ਸਿਆਸੀ ਕਾਰਕੁਨ ਨੂੰ ਕੋੜੇ ਮਾਰਨ ਦਾ ਵਕਤ ਤੈਅ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਟਿਕਟਿਕੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਬੈਂਤਾਂ ਨੂੰ ਤੇਲ ਰਲੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਖੂਬ ਭੇਆਂ ਗਿਆ।

ਜ਼ੈਡ : ਬੈਂਤ ਮਾਰ ਆਪਣੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਲਈ ਤਿਆਰੀ ਕੱਸ ਰਹੇ ਸਨ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਟਿਕਟਿਕੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਦੋ ਬੈਂਤਮਾਰ ਲੰਗੋਟੇ ਕੱਸ ਕੇ, ਜਿਸਮ ਨੂੰ ਤੇਲ ਦੀ ਮਾਲਿਸ਼ ਕਰਕੇ ਬੈਂਤ ਲਹਿਰਾ ਲਹਿਰਾ ਕੇ ਮੁੱਸਵਰ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਜ਼ੈਡ : ਇਕ ਬੈਂਤਮਾਰ ਨੇ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਆਖਣ 'ਤੇ ਬੈਂਤ ਵਿਚ ਥਾਂ-ਥਾਂ 'ਤੇ ਬਲੇਡ ਦੇ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਟੁੱਕੜੇ ਰੱਖੇ ਸਨ। ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੀ ਕਿ ਮੁੱਸਵਰ ਦੇ ਜਿਸਮ ਦੀਆਂ ਬੋਟੀਆਂ ਹਵਾ ਵਿਚ ਖਿਲਰਨ, ਬੈਂਤਮਾਰਾਂ ਦਾ ਕਮਾਲ ਏ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਮੁੱਸਵਰ ਨੂੰ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ, ਉਹਦੇ ਕੱਪੜੇ ਉਤਰਵਾਏ ਗਏ। ਉਹਦੀ ਪੁਸ਼ਤ ਤੇ ਇਕ ਪਤਲਾ ਜਿਹਾ ਕੱਪੜਾ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹਦਾ ਅੱਗਾ-ਪਿੱਛਾ ਛੁੱਪ ਜਾਏ। ਪਰ ਇੰਝ ਮੁੱਸਵਰ ਦਾ ਨੰਗ ਹੋਰ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੁੱਸਵਰ ਨੂੰ ਟਿਕਟਿਕੀ 'ਤੇ ਕੱਸ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਜ਼ੈਡ : ਬੈਂਤਮਾਰ ਨੇ ਇਕ ਬੈਠਕ ਕੱਢੀ, ਬੈਂਤ ਹਵਾ ਵਿਚ ਲਹਿਰਾਇਆ ਤੇ ਪੂਰੇ ਜ਼ੋਸ਼ ਨਾਲ ਮੁੱਸਵਰ ਦੀ ਪੁਸ਼ਤ ਉਪਰ ਮਾਰਿਆ। ਮੁੱਸਵਰ ਦਾ ਜਿਸਮ ਥਰਥਰਾਇਆ, ਪਰ ਉਹਨੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਪੱਕ ਕਰ ਰੱਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਕੋੜੇ 'ਤੇ ਸੀ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ, ਭਾਵੇਂ ਉਹਦੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਕੀਮਾ ਈ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਕੋੜੇ ਵੱਜਦੇ ਗਏ ਪਰ ਮੁੱਸਵਰ ਦੀ ਸੀ ਨਾ ਨਿਕਲਦੀ, ਨਾ ਨਿਕਲੀ ਤੇ ਸਾਹਿਬ ਤਿਲਮਿਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਬੈਂਤਮਾਰਾਂ ਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਮੁਹਾਫਿਜ਼ : ਹਰਾਮਜ਼ਾਦਿਓ, ਬੈਂਤ ਮਾਰ ਰਹੇ ਹੋ ਕਿ ਛਮਕ ਮਾਰ ਰਹੇ ਹੋ। ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਇਕ ਤਸਵੀਰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦੀਆਂ ਚੀਕਾਂ ਨਹੀਂ ਕਢਵਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ, ਇਹਦੀ ਪੁਸ਼ਤ 'ਤੇ ਐਸੀ ਆਇਲ ਪੇਂਟਿੰਗ ਬਣਾਓ ਕਿ ਇਹਦੀਆਂ ਸੱਤ ਪੁਸ਼ਤਾਂ ਯਾਦ ਕਰਨ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਬੈਂਤਮਾਰ ਜ਼ੋਸ਼ ਵਿਚ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਨੌਂ ਬੈਂਤਾਂ ਦੇ ਬਾਅਦ ਇੰਝ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੁੱਸਵਰ ਦੇ ਸਵਾਸ ਉਖੜ ਗਏ ਨੇ, ਉਹਨੇ ਜੇਲ੍ਹ ਡਾਕਟਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ

ਮੁਹਾਫਿਜ਼ : ਓਏ ਵੇਖੋ ਜਿਉਂਦਾ ਏ ਕਿ ਮਰ ਗਿਆ ਏ ਤਿਲੰਗੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ। ਲਹੂ ਨਾਲ ਤਸਵੀਰਾਂ ਬਣਾਉਣ ਲੱਗਾ ਸੀ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਗਸ਼ ਖਾ ਗਿਆ ਏ, ਮੇਰਾ ਮਸ਼ਵਰਾ ਏ ਬਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ।

ਮੁਹਾਫਿਜ਼ : ਪਰ ਅਜੇ ਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਨੌਂ ਹੋਏ ਨੇ, ਛੇ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ। ਇਹਨੂੰ ਪਤਾ ਤੇ ਲੱਗੇ ਕਿ ਕੈਦੀ ਹਵਾਲੀਤ ਖੂਨ ਨੂੰ ਤਸਵੀਰਾਂ ਲਈ ਜ਼ਾਇਆ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਮਾਰੋ ਸੂ ਬਾਕੀ ਦੇ ਛੇ ਵੀ

ਕਥਾਕਾਰ : ਪੰਦਰਾਂ ਪੂਰੇ ਹੋਣ ਮਗਰੋਂ ਮੁੱਸਵਰ ਨੂੰ ਟਿਕਟਿਕੀ ਤੋਂ ਲਾਹਿਆ ਗਿਆ। ਉਹਨੂੰ ਸਟਰੈਚਰ 'ਤੇ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ 'ਤੇ ਮਰਹਮ ਲਗਾਈ ਜਾ ਸਕੇ।

ਜ਼ੈਡ : ਟਿਕਟਿਕੀ ਤੋਂ ਇਕ ਗਜ਼ ਦੇ ਫਾਸਲੇ ਉੱਪਰ ਮੁੱਸਵਰ ਦੇ ਜਿਸਮ

ਦੇ ਮਾਸ ਦਾ ਕੀਮਾ ਜ਼ਿਮੀਂ 'ਤੇ ਖਿਲਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਉਥੇ ਇਕ ਤਸਵੀਰ ਜਿਹੀ ਬਣ ਗਈ ਸੀ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਇਕ ਕਲਾਕ੍ਰਿਤ ਜੋ ਜ਼ੁਲਮ ਦਾ ਮੂੰਹ ਚਿੜਾ ਰਹੀ ਸੀ।

ਜੈਡ : ਹੁਣ ਨੌਜਵਾਨ ਸਿਆਸੀ ਕੈਦੀ ਦੀ ਵਾਰੀ ਸੀ। ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੈਂਤਮਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹਿਦੈਤ ਸੀ।

ਮੁਹਾਫਿਜ਼ : ਇਹ ਬੇਹੋਸ਼ ਨਾ ਹੋ ਜਾਏ। ਇਹਦਾ ਚੀਕਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਏ। ਮੈਨੂੰ ਠੰਡ ਤਾਂ ਪੈਂਦੀ ਏ ਜੇ ਇਹ ਮੁਆਫ਼ੀ ਲਈ ਦੁਹਾਈ ਪਾਏ।

ਜੈਡ : ਸਰ ਇਹਦਾ ਖਾਨਦਾਨ ਵੀ ਚੀਕੇਗਾ, ਡੇਢ ਪੱਸਲੀ ਦਾ ਤਾਂ ਬੰਦਾ ਏ ਬੈਂਤਮਾਰਾਂ ਨੇ ਯਕੀਨ ਦਵਾਇਆ ਤੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮ 'ਤੇ ਲੱਗ ਗਏ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਬੈਂਤ ਵੱਜਦੇ ਗਏ, ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਵੱਧਦਾ ਗਿਆ, ਡਾਕਟਰ ਨਬਜ਼ ਵੇਖਦਾ ਰਿਹਾ।

ਜੈਡ : ਸਿਆਸੀ ਟਿਕਟਿਕੀ ਤੇ ਕੱਸਿਆ ਸਾਰੇ ਬੈਂਤ ਖਾ ਗਿਆ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਉਹਦੇ ਹੋਸ਼ ਹਵਾਸ ਕਾਇਮ ਰਹੇ, ਕੋੜਾ ਪੈਣ ਉਪਰ ਉਹਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਹਰਕਤ ਹੁੰਦੀ ਤੇ ਫੇਰ ਉਹਦਾ ਜੁੱਸਾ ਸਖ਼ਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ।

ਜੈਡ : ਪਹਿਲਾ ਬੈਂਤ ਪਿਆ ਤੇ ਸਿਆਸੀ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਜੀਵੇ-ਜੀਵੇ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਲਾਇਆ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਦੂਜੇ, ਤੀਜੇ ਚੌਥੇ ਕੋੜੇ ਉਪਰ ਉਹ ਇਹੋ ਨਾਅਰਾ ਲਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ।

ਜੈਡ : ਪੰਜਵੇਂ ਤੇ ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ 'ਅਮੀਰੀਅਤ ਮੁਰਦਾਬਾਦ'

ਕਥਾਕਾਰ : ਛੇਵਾਂ ਪਿਆ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲਿਆ 'ਅਵਾਮ ਦਾ ਕਾਇਕ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ।

ਜੈਡ : ਸਤਵੇਂ ਤੇ ਫੇਰ ਜੀਵੇ ਜੀਵੇ

ਕਥਾਕਾਰ : ਅੱਠਵੇਂ 'ਤੇ ਜੀਵੇ ਜੀਵੇ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ

ਜੈਡ : ਹੁਣ ਸਾਹਿਬ, ਨਿੱਕਾ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਦੂਜਾ ਅਮਲਾ ਕੁਰਸੀਆਂ ਤੋਂ ਉੱਠ ਖਲੋਤਾ ਸੀ, ਸਭ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਲਾਲ ਪੀਲੇ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਦਸਵਾਂ ਕੋੜਾ ਬੈਂਤਮਾਰ ਨੇ ਇੰਜ ਮਾਰਿਆ ਕਿ ਉਸ ਥਾਵੇਂ ਭੁਚਾਲ ਜਿਹਾ ਆ ਗਿਆ।

ਜੈਡ : ਸਿਆਸੀ ਨੇ ਸਰੀਰ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਛੱਡਿਆ ਤੇ ਸੰਘ ਪਾੜ ਕੇ ਨਾਅਰਾ ਲਾਇਆ 'ਇਨਕਲਾਬ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ'

ਕਥਾਕਾਰ : ਛੋਟੇ, ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬ ਪੈਰ ਪਟਕਦੇ ਆਪਣੇ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਵੜ ਗਏ। ਕੁਝ ਠੰਡਾ ਪੀਣ ਲਈ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਠੰਡ ਪਾ ਸਕੇ।

ਜੈਡ : ਸਿਆਸੀ ਨੂੰ ਟਿਕਟਿਕੀ ਤੋਂ ਲਾਹਿਆ ਗਿਆ। ਡਾਕਟਰ ਨੇ

ਸਟਰੈਚਰ ਮੰਗਵਾਇਆ। 'ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਕਦਮਾਂ 'ਤੇ ਆਪ ਤੁਰ ਕੇ ਜਾਵਾਂਗਾ' ਸਿਆਸੀ ਨੇ ਏਤਮਾਦ ਭਰੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਕਿਹਾ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਉਹ ਇੰਜ ਟੁਰਿਆ ਜਿਵੇਂ ਉਹਨੂੰ ਕੋੜੇ ਨਾ ਪਏ ਹੋਣ ਸਗੋਂ ਉਹਦੇ ਉੱਪਰ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਬਾਰਸ਼ ਹੋਈ ਹੋਵੇ।

ਜੈਡ : ਡੇਢ ਪੱਸਲੀ ਵਾਲੇ ਸਿਆਸੀ ਨੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਇਕ ਨਵੀਂ ਗੀਤ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਵਖ਼ਤ ਪਾ ਦਿੱਤਾ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਹੁਣ ਹਰ ਬੰਦੀਵਾਨ ਦੀ ਖਾਹਿਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਿਆਸੀ ਵਾਂਗੂ ਕੋੜੇ ਖਾਏ ਤੇ ਨਾਲੇ ਉਹੋ ਨਾਅਰੇ ਲਾਏ।

ਜੈਡ : ਕੋਡਿਆਂ ਦੀ ਰਸਮ ਹੁਣ ਬੜੀ ਆਮ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਜਿਥੇ ਅੱਗੇ ਦੁਹਾਈ ਪੈਂਦੀ ਸੀ, ਹੁਣ ਨਾਅਰੇ ਲਗਦੇ ਸਨ।

ਜੈਡ : ਇਕ ਦਿਨ ਮੇਰੀ ਨਾਲ ਦੀ ਚੱਕੀ ਇਕ ਮੁਲਜ਼ਿਮ ਲਿਆ ਕੇ ਛੱਡਿਆ ਗਿਆ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਉਹਦੇ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਚੱਲਿਆ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਬੈਰਕ ਵਿਚ ਜਦ ਸਾਰੇ ਸੌ ਜਾਂਦੇ, ਘੜਾ ਤੇ ਚਿਮਟਾ ਵਾਰੋ ਵਾਰੀ ਵਜਾ ਕੇ ਮਾਹੀਏ, ਢੋਲੇ, ਟੱਪੇ ਤੇ ਕਾਫੀਆਂ ਗਾਉਂਦਾ।

ਜੈਡ : ਵਾਰਡਰ ਨੇ ਬੜਾ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਅਰਾਮ ਵਿਚ ਖੱਲਲ ਨਾ ਪਾਇਆ ਕਰ, ਪਰ ਉਹ ਬਾਜ਼ ਨਾ ਆਇਆ।

ਮੁਹਾਫਿਜ਼ : ਕਸੂਰੀ ਚੱਕੀ ਵਿਚ ਡੱਕੋ ਤੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸਵੇਰੇ ਪੰਜ ਛਿੱਤਰ ਮਾਰੇ। ਇਸ ਸਹਿਗਲ ਦੀ ਔਲਾਦ ਨੂੰ। ਸਾਲਾ ਗਾਉਂਦਾ...

ਜੈਡ : ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਜਦੋਂ ਬੈਂਤਮਾਰ ਨੇ ਪਹਿਲਾ ਛਿੱਤਰ ਉਲਾਰਿਆ ਤਾਂ ਵਾਰਡਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਤੈਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਏ, ਜਾ ਤੂੰ ਵਾਅਦਾ ਕਰ ਦੇਵੇ ਕਿ ਅਗੋਂ ਤੋਂ ਗਾਵੇਂਗਾ ਨਹੀਂ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਗੀਤ ਤੇ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੇ। ਗਾਵਾਂਗਾ ਨਹੀਂ ਤੇ ਜੀਵਾਂਗਾ ਕਿੰਝ, ਪਹਿਲਾ ਛਿੱਤਰ ਪਿਆ ਤੇ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ

ਜੈਡ : ਦਰਿਆਵਾਂ ਵਿਚ ਅੱਕ ਮਾਹੀਆ
ਵਿਛੋੜਾ ਸੱਜਣਾ ਦਾ
ਪੀਂਦਾ ਜ਼ਿਗਰ ਦਾ ਰੱਤ ਮਾਹੀਆ

ਕਥਾਕਾਰ : ਦੂਜਾ ਹੋਰ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਪਿਆ, ਤੀਜਾ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ, ਚੌਥਾ ਜਿਵੇਂ ਜਾਨ ਕੱਢਣ ਲਈ ਹੋਵੇ ਤੇ ਹਰ ਵਾਰ ਉਹ ਇਹ ਟੱਪਾ ਬੋਲੇ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਜਿਆ ਛਿੱਤਰ ਉਹਨੂੰ ਗਾਉਣ ਲਈ ਤਾਲ ਦੇਂਦਾ ਹੋਵੇ। ਪੰਜਵੇਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੋਲ ਸਨ।

ਜੈਡ : ਭਾਅ ਚੜਿਆ ਮੂਲੀ ਦਾ

ਦਿਲਾਂ ਵਾਲੇ ਮਰਨ ਵੇਲੇ
ਰੱਸਾ ਚੁੰਮ ਗਏ ਸੂਲੀ ਦਾ

ਕਥਾਕਾਰ : ਦਰਦ ਗੀਤਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਯੁੱਗਾਂ ਤੋਂ ਅਵਾਮੀ ਸਾਹਿਤ
ਇਸੇ ਅਮਲ ਦੀ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਏ। ਜ਼ੈਡ ਨੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਇਕ ਨਜ਼ਮ
ਠੀਕਰੀ ਲੈ ਕੇ ਫਰਸ਼ ਉਪਰ ਲਿਖੀ ਤੇ ਫੇਰ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜਿਹਨ
ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਸਾਂਭ ਲਿਆ।

ਜ਼ੈਡ : ਸੋਹਣਿਆਂ ਰੱਬਾ,
ਜੇ ਤੂੰ ਵਾਕਈ ਸੋਹਣਾ ਏ
ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸੁਹੱਪਣ ਵਿਚੋਂ ਚੁੰਢੀ ਸਾਡੇ ਵਲ ਵੀ ਕੇਰ
ਸਾਨੂੰ ਨਿਮਾ ਸ਼ਾਮੀਂ ਕੋਝ ਦੀ ਜਾਗ ਲੱਗੀ
ਕੋਝ ਈ ਜੰਮਿਆ, ਕੋਝ ਈ ਰਿੜਕਿਆ
ਸਾਡੀ ਸੁਹੱਪਣ ਦੀ ਆਸ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅੱਡੀਆਂ ਹੇਠ ਮਧੋਲੀ
ਗਈ
ਸਾਨੂੰ ਕੋਝ ਦੀਆਂ ਜਾਇਆਂ ਵਿਚ ਸਿਰ ਪੈਰਾਂ ਤੀਕ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ
ਅਜਿਹਾ ਸਤਰ ਜਿਹੜਾ ਸਾਨੂੰ ਪਲ ਪਲ ਨੰਗਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ
ਅਸਾਂ ਦੰਦਾਂ ਹੇਠ ਜੀਭ ਦਿੱਤੀ ਰੱਖੀ ਸੀ ਨਾ ਕੀਤੀ
ਜੇ ਅਸਾਂ ਹੱਥ ਪੈਰ ਮਾਰੇ ਵੀ ਤਾਂ ਜਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਭੁੱਲ ਭੁੱਲਈਆਂ
ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੀ ਹੋਇਆ।
ਅਸੀਂ ਖੂਬਸੂਰਤੀ, ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਭੁੱਲ ਹੀ ਗਏ
ਨਿਰਮਾਨਤਾ, ਕੋਮਲਤਾ, ਸੁਫਨੇ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਜਾਪੀਆਂ
ਕੁਝ ਨੇ ਇੰਜ ਕਲਾਵੇ ਨੱਪਿਆ।
ਸਾਡੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਆਸਾਂ ਉਮੀਦਾਂ ਤਾਸ਼ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਾਂਗੂ ਭੁਰਦੀਆਂ
ਰਹੀਆਂ
ਅਸੀਂ ਚੱਕ ਮਾਰਕੇ ਬੈਠ ਗਏ
ਤੇਰੇ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਕਰਕੇ, ਤੇਰੇ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਕੇ
ਜੇ ਤੂੰ ਹੈਂ ਵੇ ਤਾਂ ਹੁਣ ਤਾਂ ਰਹਿਮਤ ਦੇ ਫੁੱਲ ਕੇਰ
ਸੋਹਣਿਆ ਰੱਬਾ, ਹੁਣ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸੁਹੱਪਣ ਦੀ ਵਿਖਾਲੀ ਦੇ
ਜੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਫੇਰ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਆਖਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਕਿ ਤੂੰ ਵੀ
ਕੋਝਾ

ਤੇਰੀ ਜ਼ਾਤ ਨਿਰੀ ਇਕ ਖਿਆਲੀ ਉਡਾਰੀ

ਕਥਾਕਾਰ : ਸਾਹਿਬ ਦੌਰੇ ਤੇ ਆਇਆ ਤੇ ਉਹਨੇ ਜ਼ਮੀਨ ਉੱਪਰ ਉਲੀਕੀ ਨਜ਼ਮ
ਵੇਖੀ। ਉਹਨੂੰ ਪੁੰਧਲੀਆਂ ਲਕੀਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਸਮਝ ਨਾ ਆਈ।

ਆਖਰੀ ਲਕੀਰ ਸਾਫ਼ ਸੀ, ਉਹਨੇ ਪੜ੍ਹ ਲਈ ਤੇ ਉਤੇ ਰੀਪੋਰਟ ਕੀਤੀ।

ਮੁਹਾਫਿਜ਼ : ਜਨਾਬ ਇਹ ਦਹਿਰੀਆ ਏ। ਨਾਸਤਕ ਏ। ਇਹ ਖੁਦਾ ਦੀ ਹਸਤੀ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਏ।

ਮੌਲਵੀ : ਇਸ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਔਲਾਦ ਨੂੰ ਸ਼ਰਲੀ ਬੈਂਤ ਮਾਰੋ। ਹਾਂ ਤੇ ਉਹ ਤਾਨਸੈਨ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਗਾਉਣੋਂ ਹਟਿਆ ਏ ਕਿ ਨਹੀਂ ?

ਮੁਹਾਫਿਜ਼ : ਨਹੀਂ ਜਨਾਬ ਉਸਦੇ ਕੋਲੋਂ ਘੜਾ ਤੇ ਚਮਟਾ ਖੋਹ ਲਿਆ ਗਿਆ ਪਰ ਉਹ ਜੇਲ੍ਹ ਦੀਆਂ ਕੰਗਲਾਂ ਨੂੰ ਸਾਜ਼ ਬਣਾ ਕੇ ਉੱਚੀ ਹੇਕ ਵਿਚ ਗਾਉਂਦਾ ਏ।

ਮੌਲਵੀ : ਕੀ ਗਾਉਂਦਾ ਏ ?

ਮੁਹਾਫਿਜ਼ : ਕਦੀ ਬੁਲ੍ਹਾ, ਕਦੇ ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ।

ਮੌਲਵੀ : ਉਹਨੂੰ ਸ਼ਰਈ ਬੈਂਤ ਮਾਰੋ, ਉਹਦੇ ਵਿਚੋਂ ਬੁਲ੍ਹਾ ਕੱਢੋ, ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਭਰੋ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਜੈਡ ਨੂੰ ਵੀਹ ਬੈਂਤਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਉਹਨੂੰ ਕੋੜੇ ਪੈਂਦਿਆਂ ਵੇਖਣ ਲਈ ਸਾਹਿਬ, ਤੇ ਉਹਦੇ ਅਮਲੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉੱਪਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਵੀ ਸਨ। ਬੈਂਤ ਉੱਪਰ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਮੌਲਵੀ ਨੂੰ ਆਇਤ ਪੜ੍ਹੀ ਤਾਂ ਉਹ ਸ਼ਰਈ ਕੋੜਾ ਬਣ ਗਿਆ। ਬੈਂਤਮਾਰ ਨੇ ਸਟਾਰਟ ਲਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਸੀ। ਇਸ ਨਾ ਯਤਨ ਸ਼ਾਇਰ ਦੀ ਖੱਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਧੇੜ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਹਾਕਮਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗਲਤਫਹਿਮੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਚਮੜੀ ਉਧੇੜ ਕੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਹ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਕਿ ਹਰ ਜ਼ੁਲਮ ਇਕ ਨਵੇਂ ਸੱਚ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ ਕੋੜਾ ਵਜਿਆ, ਸੱਚ ਬੋਲਿਆ।

ਜੈਡ : ਕੁਝ ਖਾਸ ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ਅਕਲੀਅਤੀ ਤੱਬਕਾ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਤੇ ਮੁਲਕ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਗਰਾਫ਼ ਉਲੀਕ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਤਵੀਂ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਅਸਮਾਨ ਵੱਲ ਤੱਕ ਕੇ ਮੁਆਫ਼ੀ, ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਗੇੜ ਲਾਉਂਦੇ ਨੇ ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਗਰਾਫ਼ਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਠੱਗ ਰਹੇ ਨੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਥੱਲੇ ਗਲੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਝਾਤ ਮਾਰਦੇ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਕੋੜੇ ਵੱਜਦੇ ਗਏ, ਸੱਚ ਹੋਰ ਨੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ। ਕਦੇ ਉਹ ਚੁਣੌਤੀ ਬਣਦਾ ਜੋ ਦੁਲ੍ਹੇ ਨੇ ਅਕਬਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ।

ਜੈਡ : ਮੈਂ ਭੰਨਾ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਕਿੰਗਰੇ ਤੇ ਦੇਵਾਂ ਸ਼ਕਰ ਵਾਂਗੂੰ ਭੋਰ

ਮੈਂ ਲਿਆਵਾਂ ਅਕਬਰ ਦੀਆਂ ਮਟੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਖੋਤੀਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਟੋਰ
ਕਥਾਕਾਰ : ਕਦੀ ਉਹ ਸੱਚ ਕਵਿਤਾ ਬੰਨ੍ਹਦਾ ਜੋ ਜ਼ੈਡ ਦੇ ਜ਼ਿਹਨ ਵਿਚ ਗਹਿਰ
ਦੀ ਬਿਜਲੀ ਬੰਦ ਏ।

ਕਦੋਂ ਆਏਗੀ ?

ਸਾਡਾ ਤੇ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਜੇ

ਥੋੜਾ ਚਿਰ ਹੋਰ ਉਡੀਕ

ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਚਿਰ-ਇਹ ਤਾਂ ਦੱਸੋ

ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਏ

ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਪਾਸੇ ਦੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਤੋੜ ਦੇਂਦੇ ਹੋ

ਤਾਂ ਜੋ ਅਸੀਂ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਵਿਚ ਭਟਕੀਏ

ਪਰ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਉਡੀਕਾਂਗੇ ਨਹੀਂ

ਜਾਨ ਹੁਲਕੇ ਵੀ

ਉਚਿਆਂ, ਤੱਤਿਆ ਖੰਡਿਆ ਨਾਲ

ਪੌੜੀਆਂ ਲਾ ਕੇ ਚੜ੍ਹਾਂਗੇ।

ਨਵੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਜੋੜਕੇ ਚਾਨਣ ਕਰਾਂਗੇ

ਕਥਾਕਾਰ : ਤੇ ਕਦੀ ਉਹ ਸੱਚ ਉਹ ਨਾਅਰਾ ਬਣ ਕੇ ਉਭਰਿਆ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ
ਜ਼ੈਡ ਨੇ ਇਕ ਅਵਾਮੀ ਜਲਸੇ ਵਿਚ ਕਵਿਤਾ ਵਾਂਗੂੰ ਬੋਲਿਆ ਸੀ।

ਜ਼ੈਡ : ਅੱਜ ਦੀ ਰਾਤ ਜਾਗਦੇ ਰਹਿਣਾ ਲੋਕੋਂ ਉੱਕਾ ਅੱਖ ਨਾ ਲੱਗੇ

ਚੋਰ ਤੇ ਕੁੱਤੀ ਰਸ ਮਿਸ ਗਏ ਨੇ, ਵਧਿਆ ਸੰਨ੍ਹ ਵਾ ਖਤਾਰ ਹੋਰ
ਮੇਰੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਬੰਦੀਵਾਨੋ, ਧੰਮੀ ਵੇਲਾ ਹੋਇਆ ਜੇ

ਜ਼ੁਲਮ ਦੀ ਕੰਧ ਹੁਣ ਉੱਲਰ ਪਈ ਏ, ਲਾਵੋ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਜ਼ੋਰ

ਕਥਾਕਾਰ : ਇਥੇ ਇਹ ਦੱਸਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜ਼ੈਡ ਵੀ 20 ਕੋੜਿਆਂ ਦੇ
ਬਾਅਦ ਆਪਣੇ ਕਦਮਾਂ 'ਤੇ ਉਬਸੇ ਅਜ਼ਮ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਕਸੂਰੀ
ਬੈਰਕ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਗਿਆ, ਇਸ ਅਜ਼ਮ ਨਾਲ ਨੌਜਵਾਨ ਸਿਆਸੀ
ਗਿਆ ਸੀ। ਬੈਂਤਮਾਰ ਇਸ ਨਾਸਤਕ ਵਿਚ ਉਹ ਰੱਬ ਨਹੀਂ ਪਾ
ਸਕੇ ਸਨ, ਜੋ ਉਹ ਅਕਸਰ ਕੈਦੀਆਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਹੁਨਰ ਨਾਲ
ਪਾ ਦੇਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਕੈਦੀ ਇਥੇ ਖਾਂਦਾ ਬੋਲਦਾ...

ਰੱਬ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਬਸ ਕਰੋ, ਖੁਦਾ ਦੇ ਰਸੂਲ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਹੋਰ ਨਾ ਮਾਰੋ,
ਰੱਬ ਦਾ ਨਾਂ ਜੇ ਮੁਆਫ਼ੀ ਦੇ ਦੇਵੋ, ਖੁਦਾ ਤੇ ਉਹਦੇ ਹਬੀਬ ਦਾ ਨਾਂ
ਜੇ, ਮੁਆਫ਼ੀ ਦੇ ਦੇਵੋ...

ਜ਼ੈਡ : ਤੇ ਫੇਰ ਮੇਰਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਹਾਕਮ ਹੁਣ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ
ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਬਥੇਰੇ ਬੈਂਤ ਮਾਰ ਲਏ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ।

- ਮੌਲਵੀ : ਓਏ ਇਹਦਾ ਫਸਤਾ ਵੱਢੇ। ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਓ, ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਓ ਤੇ ਫਾਂਸੀ ਲਾਓ।
- ਮੁਹਾਫਿਜ਼ : ਪਰ ਜਨਾਬ ਇਹ ਛੇਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗਾ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਾਂ ਪਤਾ ਏ ਕਿ ਸਾਡੀਆਂ, ਕਚੈਹਰੀਆਂ ਕਿਹੜੀ ਚਾਲੇ ਤੁਰਦੀਆਂ ਨੇ।
- ਮੌਲਵੀ : ਓਏ ਇਹਦਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ਅਸੀਂ ਕਰ ਲਿਆ ਏ। ਕਚੈਹਰੀਆਂ ਸਾਡੀਆਂ ਜਿਹੜੀ ਤੋਰ ਮਰਜ਼ੀ ਤੋਰੀਏ।
- ਕਥਾਕਾਰ : ਹਾਂ ਇਹ ਸਾਡੀ ਮਰਜ਼ੀ ਏ ਕਿ ਬੱਕਰੇ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਬਾ ਕਰੀਏ ਤੇ ਜ਼ੈਡ ਦੀ ਉਹ ਨਜ਼ਮ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਸ ਸਾਰੇ ਅਮਲ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ।
- ਜ਼ੈਡ : ਦੁੱਬਿਆ ਬੱਕਰਿਆ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੀ
 ਕੀ ਗੱਲ ਛੋਹੀ ਜੇ, ਅਸੀਂ ਆਪੇ ਹੀ ਬੇਜ਼ਬਾਨ ਹਾਂ
 ਅਸੀਂ ਜੀਭਾਂ ਲੈ ਕੇ ਜੰਮੇ ਪਰ ਬੇਜ਼ਬਾਨਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਮਰਾਂ ਕੱਟੀਆਂ
 ਤੁਸਾਂ ਵੱਡੀ ਈਦ ਉਡੀਕਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ
 ਸਾਲ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰ ਨਹੀਂ
 ਸਗੋਂ ਹਰ ਦਿਹਾੜੇ
 ਸਾਡੀਆਂ ਗਰਦਨਾਂ ਉਤੇ ਛੁਰੀਆਂ ਫੇਰੀਆਂ
 ਛੁਰੀਆਂ ਵੀ ਖੁੰਢੀਆਂ
 ਤਾਂ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੀ ਸਾਹ ਰੱਗ ਨੂੰ ਚਸਕੇ ਲੈ ਕੇ ਵੱਢ ਸਕੋ
 ਤੇ ਸਾਡੀਆਂ ਤਣੀਆਂ ਛੱਡਣ ਦੇ
 ਮੰਜ਼ਰ ਕੋਲੋਂ ਉਹ ਸਵਾਦ ਲੈ ਸਕੋ
 ਤੁਸਾਂ ਜਿਹਨਾਂ ਮਜ਼ਹਬ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ
 ਸਾਨੂੰ ਘਣੀ ਘਣੀ ਜ਼ਿਬਾ ਕੀਤਾ
 ਸਾਡੀਆਂ ਖੱਲਾਂ ਦੇ ਵਿਉਪਾਰ ਕੀਤੇ
 ਪਰ ਹੁਣ ਕੰਧ ਉੱਤੇ ਮੋਟੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਪੜ੍ਹ ਲਓ
 ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ ਅਖੀਰਲੀ ਈਦ ਜੇ।
- ਕਥਾਕਾਰ : ਮੁਕੱਦਮਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਇੰਤਜ਼ਾਮੀਆਂ ਹੁਣ ਆਪ ਹੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਨੁਮਾਇੰਦਾ ਬਣ ਗਿਆ। (ਮੌਲਵੀ ਕਾਲਾ ਗਾਊਨ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।) ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਮੁਹਾਫਿਜ਼ ਤੇ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਉਥੇ ਸੀ। ਜ਼ੈਡ ਨੂੰ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। (ਹੁਣ ਸਾਰਾ ਸੀਨ ਅਸਲ ਕਚਹਿਰੀ ਦਾ ਸੀਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।)
- ਮੁਹਾਫਿਜ਼ : ਤੇਰੇ ਉੱਪਰ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਇਲਜ਼ਾਮ ਏ। ਤੂੰ ਇਹਦਾ ਇਕਰਾਰ ਕਰਨਾ ਏ ਜਾਂ ਇਨਕਾਰ ?

ਜੈਡ : ਕੌਣ ਕਤਲ ਹੋਇਆ ਏ ?
ਮੁਹਾਫਿਜ਼ : ਤੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ? ਤੂੰ ਕਤਲ ਦਾ ਮੁਲਜ਼ਿਮ ਏ ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਮਕਤੂਲ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ?
ਜੈਡ : ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਏ ਕੌਣ ਕਤਲ ਹੋਇਆ ਏ ?
ਮੁਹਾਫਿਜ਼ : ਬਿਲਕੁਲ
ਜੈਡ : ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਏ ਕਿ ਕਤਲ ਦਾ ਮੁਲਜ਼ਿਮ ਕੌਣ ਏ ?
ਮੁਹਾਫਿਜ਼ : ਹਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕਤਲ ਦੇ ਵੱਡੇ ਮੁਲਜ਼ਿਮ ਦਾ ਪਤਾ ਏ।
ਜੈਡ : ਤੇ ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਮੁਲਜ਼ਿਮ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ?
ਮੌਲਵੀ : ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਤਾਂ ਕੈਚਰੀ ਲਾਈ ਏ।
ਜੈਡ : ਤੁਸੀਂ ਪਿਛੋਂ ਮਿੱਥ ਕੇ ਆਏ ਹੋ ਕਿ ਸਜ਼ਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਦੇਣੀ ਏ।
ਮੌਲਵੀ : ਕਾਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਮੰਗਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ, ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਫ਼ਾਈ ਦਾ ਪੂਰਾ ਮੌਕਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ।
ਜੈਡ : ਕਿਹੜਾ ਕਾਨੂੰਨ ? ਤੇ ਕਾਹਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ?
ਮੁਹਾਫਿਜ਼ : ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਤੇ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਕਤਲ ਦੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਬਾਰੇ ਸਫ਼ਾਈ।
ਜੈਡ : ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ ?
ਮੁਹਾਫਿਜ਼ : ਬਿਲਕੁਲ
ਮੌਲਵੀ : ਤੇ ਉਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਇਹ ਉਚੇਚੀ ਅਦਾਲਤ ਬਣਾਈ ਗਈ ਏ।
ਜੈਡ : ਤਾਹੀਓਂ... ਨਾ ਮੈਨੂੰ ਵਕੀਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਲਿਸਟ।
ਮੁਹਾਫਿਜ਼ : ਫਜ਼ੂਲ ਵਕਤ ਜ਼ਾਇਆ ਨਾ ਕਰ, ਇਹ ਦੱਸ ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਸਫ਼ਾਈ ਦੇਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਏ ਕਿ ਨਹੀਂ ?
ਜੈਡ : ਮੈਨੂੰ ਕਿਉਂਕਿ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਤਲ ਕੌਣ ਹੋਇਆ ਏ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਉੱਪਰ ਲਾਏ ਗਏ ਇਲਜ਼ਾਮ ਬਾਰੇ ਕੀ ਸਫ਼ਾਈ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ?
ਮੁਹਾਫਿਜ਼ : ਯਾਨੀ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦਾ ਇਕਬਾਲ ਕਰਨਾ ਏ ?
ਜੈਡ : ਕਿਹੜਾ ਜ਼ੁਲਮ ਤੇ ਕਾਹਦਾ ਇਕਬਾਲ ?
ਮੌਲਵੀ : ਠੀਕ ਏ ਤੂੰ ਸਫ਼ਾਈ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਏ ਤੂੰ ਕਤਲ ਦੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਦਾ ਇਕਰਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਏਂ। ਤੈਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਏ।
ਜੈਡ : ਦੇ ਦੇਵੋ।

ਮੌਲਵੀ : ਪਰਾਸੀਕਿਊਟਿੰਗ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਉਤਰਾਸੇ ਦਾ ਕੇਸ ਪੜ੍ਹ ਕੇ
ਸੁਣਾਈਏ ਤੇ ਤੂੰ ਇਹਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਂਦਾ ਆ।

ਜੈਡ : ਮੈਂ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ।

(ਮੁਹਾਫਿਜ਼ ਹੁਣ ਵਰਕੇ 'ਤੇ ਵਰਕੇ ਪੜ੍ਹਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੈਡ
ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿਚੋਂ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।)

ਤੀਰ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਦੁੱਲਿਆ...ਪਿਸਤੌਲ ਹਵਾ ਵਿਚ
ਲਹਿਰਾ ਓਏ ਰਾਮ ਮੁਹੰਮਦ ਸਿੰਘ ਆਜ਼ਾਦ, ਬੰਬ ਹੱਥ ਵਿਚ
ਸੰਭਾਲ ਓਏ ਭਗਤ ਸਿੰਘ।

ਮੌਲਵੀ : ਓਏ ਤੂੰ ਸੁਣਦਾ ਨਹੀਂ ਪਿਆ ?

ਜੈਡ : ਮੈਂ ਕਾਫ਼ਨਾ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਜੋਜ਼ਫ ਕੇ...ਦੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸਾਂ।

ਮੌਲਵੀ : ਇਹ ਕਾਫ਼ਕਾ ਕੌਣ ਏ ? ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਏ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ?

ਮੁਹਾਫਿਜ਼ : ਜੀ ਇਸਤਰਾਸੇ ਵਿਚ ਇਹਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ, ਜੇ ਕਹੋ ਤਾਂ ਪਾ ਦੇਂਦਾ
ਹਾਂ।

ਜੈਡ : ਤੂੰ ਮਨ ਨਾ ਮਨ ਤੂੰ ਕਾਫ਼ਕਾ ਦਾ ਕੇ ਵੇਂ
ਤੇਰੇ ਉੱਪਰ ਫਰਦ ਜ਼ੁਮਰ ਆਇਦ ਕੀਤਿਆਂ ਬਿਨਾਂ ਮੁਕੱਦਮਾ
ਚਾਇਆ ਗਿਆ ਏ।

ਦਸ ਤੂੰ ਬੇਗੁਨਾਹ ਵੇ ਕਿ ਐਮ ਐਮਨਗਰ
ਵੇਖ ਤੂੰ ਹੱਸ ਰਿਹਾ ਏਂ।

ਮੌਲਵੀ : ਤੂੰ ਕੀ ਘਿਣ ਮਿਣ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ?

ਜੈਡ : ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਨਜ਼ਮ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਲਾਇਨਾਂ ਦੁਹਰਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਮੌਲਵੀ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੇਸ ਨਾਲ ਕੀ ਤੁਅੱਲਕ ਏ ?

ਜੈਡ : ਕੇਸ ਦਾ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕੀ ਤੁਅੱਲਕ ਏ ?

ਮੌਲਵੀ : ਤੇਰੇ ਉੱਪਰ ਕਤਲ ਦਾ ਇਲਜ਼ਾਮ ਏ।

ਜੈਡ : ਕਿਹਨੇ ਲਾਇਆ ਏ ?

ਮੁਹਾਫਿਜ਼ : ਮੁੱਦਈਆ ਨੇ।

ਜੈਡ : ਮੁੱਦਈ ਕੌਣ ਏ ?

ਮੁਹਾਫਿਜ਼ : ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਤਲ ਹੋਇਆ ਏ।

ਜੈਡ : ਕਤਲ ਕਿੰਨਾਂ ਦਾ ਹੋਇਆ ਏ ਤੇ ਕੌਣ ਕਤਲ ਹੋਇਆ ਏ ?

ਮੌਲਵੀ : ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਵਕਤ ਨਾ ਗਵਾਓ, ਕੇਸ ਦੀ ਤਫਤੀਸ ਸੁਣਾਓ।

ਜੈਡ : ਮੈਨੂੰ ਕੇਸ ਦੀ ਤਫਤੀਸ ਨਾ ਸੁਣਾਓ। ਤੁਸੀਂ ਉਹ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਓ
ਜਿਹੜਾ ਘਰੋਂ ਲਿਖ ਕੇ ਲਿਆਏ ਹੋ।

ਮੌਲਵੀ : ਤੂੰ ਕੋਈ ਸਫਾਈ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ ?

ਮੁਹਾਫਿਜ਼ : ਤੂੰ ਕੋਈ ਜਿਰਹ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ?

ਜੈਡ : ਨਹੀਂ...ਨਹੀਂ...ਨਹੀਂ...

ਮੌਲਵੀ : ਪਰ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਪੂਰੀ ਕਰਨੀ ਏ।

ਮੁਹਾਫਿਜ਼ : ਤੂੰ ਭਾਵੇਂ ਸੁਣ ਨਾ ਸੁਣ।

(ਫੇਰ ਪੜ੍ਹਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਾਫੀ ਦੇਰ ਮਿੰਨ ਮਿੰਨ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ਼ਾਰੇ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫੇਰ ਆਖਰ ਵਿਚ)

ਮੈਂ ਇਸ ਮੁੱਤਬਰਕ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦਰਖਾਸਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੁਲਜ਼ਮ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤ ਤੋਂ ਸਖ਼ਤ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ।

ਮੌਲਵੀ : ਇਸਤਸ਼ਾਲੇ ਨੇ ਆਪਣਾ ਕੇਸ ਬਗ਼ੈਰ ਸ਼ੱਕ ਦੇ ਸਾਬਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਏ। ਮੁਲਜ਼ਮ ਆਪਣੀ ਸਫ਼ਾਈ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਉਹਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਇਲਜ਼ਾਮ ਸਾਬਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਏ। ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ, ਜਦ ਤੀਕਰ ਉਹ ਮਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਤੇ ਜੈਡ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਫਖ਼ਰ ਜ਼ਮਾਨ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਜਦੋਂ ਇਹ ਦਾਸਤਾਨ ਲਿਖੀ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸ਼ਾਇਰਾਨਾ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਥਾਂ-ਥਾਂ 'ਤੇ ਕੁਝ ਨਜ਼ਮ ਨੁਮਾ ਬਿਆਨ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਜੋ ਇਕ ਅਜ਼ਮ ਨੂੰ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਫਾਟਕ ਕਦੋਂ ਤੱਕ ਬੰਦ ਰਹੇਗਾ ? ਬਿਜਲੀ ਕਦੋਂ ਤੱਕ ਬੰਦ ਰਹੇਗੀ? ਇਸ ਦਾਸਤਾਨ ਵਿਚ ਇਕ ਬੁਲਬੁਲ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਖਰੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਜੈਡ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਸ ਦਿਨ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰ ਗਈ ਜਦੋਂ ਜੈਡ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਲੱਗੀ। ਇਕ ਮਾਈ ਲੱਧੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਨਾਂ ਦੁੱਲ੍ਹੇ ਦੀ ਮਾਂ ਲੱਧੀ ਉੱਤੇ ਰਖਿਆ ਗਿਆ। ਜੋ ਇਕ ਦਾਈ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਕ ਹਮਲਾ ਕੈਦੀ ਔਰਤ ਉਸੇ ਦਿਨ ਇਕ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਜੈਡ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਲੱਗੀ। ਇਹ ਬੁਲਬੁੱਲ ਉਹ ਬੱਚਾ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਉਮੀਦ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹਨ। ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਅਲੋਚਕਾਂ ਨੇ ਅੱਜ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸਾਹਿਤ 'ਤੇ ਇਕ ਸਵਾਲੀਆ ਨਿਸ਼ਾਨ ਖੜਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਭਾਵੁਕ ਅਤੇ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦ ਕਹਿ ਕੇ ਨਿਖੇਧਨਾ ਚਾਹਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਸਾਫ਼ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਅਨਿਆ ਕਾਇਮ ਰਹੇਗਾ ਇਹ ਲਿਖਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸ੍ਰੋਤ ਰਹਿਣਗੀਆਂ, ਜੋ ਇਸ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਨਿਆਂਸ਼ੀਲ ਨਿਜ਼ਮ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਹਨ। ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਭਲਾ ਹੋਰ ਕੀ ਕਰਤਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?